

Heikkinen Annukka

Sisarussuhteen merkitys koulumenestyksessä

Kasvatustieteen kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatuspsykologia
2019

Koulumenestys on edelleen hyvin keskusteltu aihe ja PISA- tutkimusten kautta sitä pyritään mittaamaan yhä vuodesta toiseen. Menestys ja suoriutuminen ovat jatkuvasti ajankohtaisia aiheita yhteiskunnallisessa keskustelussa, jonka takia niiden tarkastelu on tärkeää. Yksi yksilön kasvuun ja kehitykseen merkittävästi vaikuttava tekijä on sisarussuhde ja sisarustutkimuksen kautta aihetta on tuotu esille myös yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämän kandidaatintutkielman tavoitteena onkin tarkastella sisarussuhteita ja niiden merkitystä yksilön koulumenestyksessä.

Kandidaatin tutkielmani pohjautuu tieteelliseen kirjallisuuteen, jonka pohjalta pyrin muodostamaan aiheesta kattavan kokonaisuuden. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, miten sisaruus vaikuttaa yksilön toimintaan ja hänen kehitykseensä. Erityisesti haluan selvittää, miten sisaruus näyttäytyy koulumenestykseen vaikuttavana osatekijänä. Tarkastelen tutkielmassani kirjallisuutta pääosin sisaruustutkimuksen kentältä sivuten myös laajemmin perhetutkimusta.

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu koulumenestykseen vaikuttavia tekijöitä erilaisten sisarussuhteiden näkökulmasta. Keskeisimpänä tavoitteena tutkielmassa oli jäsentää ja kuvailla sisarussuhteen yksilön kasvuun ja kehitykseen vaikuttavia tekijöitä niin psyko- fyysis- kuin sosiaalisestakin näkökulmasta ja tarkastella niiden yhteyttä koulumenestykseen. Erilaisten sisaruuteen vaikuttavien tekijöiden runsauden takia tutkielmassa pystyttiin keskittymään kuhunkin tekijään vain rajallisesti eikä näin ollen aiheen yksityiskohtainen tarkastelu ollut mahdollista. Tutkielma kuitenkin tarjoaa monipuolisesti uudenlaisia näkökulmia koulumenestykseen vaikuttavista tekijöistä. Keskeisimmäksi koulumenestykseen vaikuttavaksi sisarussuhteen tekijäksi nousee sisarussuhteen laadun merkitys. Kuitenkin myös syntymäjärjestyksellä ja ikäerolla voidaan ajatella olevan vaikutusta yksilön koulumenestyksessä. On kuitenkin otettava huomioon, ettei mikään sisaruustyyppi tai ominaisuus suoraan aiheuta hyvää tai huonoa menestystä koulussa, vaan koulussa menestyminen on monien tekijöiden summa ja sisaruus yksilön ominaisuutena on vain osa kokonaisuutta.

Avainsanat: sisaruus, sisarussuhteet, koulumenestys

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Sisarussuhteiden teoreettinen tarkastelu	5
2.1	Sisaruus.....	5
2.1.1	<i>Kolme näkemystä sisarussuhteiden tutkimuksessa</i>	<i>6</i>
2.1.2	<i>Sisaruus biologian, psykologian ja sosiologian näkökulmista</i>	<i>9</i>
3	Koulumenestys, lähtökohtien kehittämisestä onnistumiseen	12
4	Erilaiset sisaruuden ominaisuudet	14
4.1	Syntymäjärjestys sisarusaseman säätelijänä	14
4.1.1	<i>Esikoinen</i>	<i>15</i>
4.1.2	<i>Keskimmäinen</i>	<i>16</i>
4.1.3	<i>Kuopus</i>	<i>17</i>
4.1.4	<i>Ainoa lapsi</i>	<i>18</i>
4.2	Sukupuoli yksilön kehityksen, sisarussuhteen ja koulumenestyksen takana	19
4.3	Ikäero sisaruksia yhdistävänä ja erottavana tekijänä	21
4.4	Sisaruksen erityisyys sisarusparven keskipisteenä.....	22
4.5	Sisarussuhteen laatu merkittävänä tekijänä yksilön kehityksessä	25
5	Tulosten tarkastelu ja pohdinta	26
	Lähteet	31

1 Johdanto

Sisaruus ilmiönä on ollut olemassa siitä saakka, kun ihmisiä on kävellyt maapallolla. Tutkimuksen kohteena se on ollut 1890-luvulta saakka Sigmund Freudin psykoanalyttisen tutkimusmenetelmän myötä. Yksilön kannalta sisaruus nähdään hyvin merkittävänä tekijänä, sillä se vaikuttaa yksilön kasvuun ja kehitykseen (Rannikko, 2008). Sisarukset vaikuttavat paljon siihen, millaisessa sosiaalisessa ympäristössä yksilö kasvaa ja millaiseksi hänen persoonallisuutensa kehittyy (Sanders, 2004). Yksi lapsen kannalta tärkeimmistä sosiaalisista ympäristöistä on koulu. Koulussa lapsi oppii akateemisten tietojen ja taitojen lisäksi sosiaalisia vuorovaikutustaitoja ja itsesäätelytaitoja. Koulumenestys näyttäytyy edelleen hyvin kiinnostavana aiheena yhteiskunnallisesti. Suomalaisten PISA-tutkimuksen tulosten jatkuva heikkeneminen herättää päättäjien, kouluhenkilökunnan ja kansalaisten mielenkiinnon siitä, mistä tulosten lasku johtuu ja kuinka laskua voidaan ehkäistä.

Kandidaatin tutkielmassani tarkastelen kahta pääteemaa, koulumenestystä ja sisaruutta. Koulumenestyksen määrittelyssä ja tarkastelussa tuon esille suomalaisen koulutusjärjestelmän tavan arvioida yksilön menestymistä koulussa. Suomessa koulumenestyksen arviointi perustuu Opetushallituksen (2014) laatimaan Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin, jonka mukaan arviointi tapahtuu jatkuvana vuorovaikutusprosessina oppilaan ja opettajan välillä. Sisaruuden tarkastelussa tarkastelen sisaruutta yksilöön vaikuttavana ominaisuutena. Oletuksena tarkastelussa pidän sitä, että sisaruus vaikuttaa vuorovaikutuksen kautta yksilön kehitykseen ja yksilön persoonallisuuden muodostumiseen. Sisaruus vaikuttaa paljon siihen, millaiseksi yksilön sosiaalinen kasvu-ympäristö muodostuu ja miten muut ympäristössä toimivat ihmiset, kuten vanhemmat käyttäytyvät. Yhdistämällä nämä kaksi teemaa muodostan kokonaisuuden sisaruussuhteen vaikutuksesta koulumenestykseen.

Valitsin tutkielmani aiheeksi sisaruuden, sillä olen kiinnostunut ihmisten välisistä sosiaalisista suhteista sekä ryhmien vuorovaikutuksesta. Itse kaksosena koen sisaruutta olevan hyvin erilaista ja pidän tärkeänä ottaa huomioon, että jokainen sisaruspari on ainutlaatuinen ja muodostaa oman vuorovaikutussuhteensa. Koulumenestys säilyy edelleen hyvin ajankohtaisena aiheena, jonka takia sen tarkastelu on tärkeää. Yhteiskunnan nopean muutoksen myötä, myös koulujärjestelmää tulee muuttaa ja kehittää, jotta se vastaa yhteiskunnan tarpeita myös tulevaisuudessa. Tällöin on tarkasteltava myös koulun oppilaita, lapsia, sekä heidän ominaisuuksiaan.

Koulun asettamien suoritusvaatimusten myötä on tarkasteltava sitä, vastaako oppilaiden edellytykset asetettuja vaatimuksia ja onko oppilaiden mahdollista menestyä nykyisessä koulujärjestelmässä. Koulussa suoriutumiseen vaikuttavien tekijöiden tarkastelun myötä voidaan pyrkiä karsimaan menestystä heikentäviä tekijöitä ja samalla tukea menestystä edistäviä tekijöitä.

Tarkastelun kautta voidaan luoda kuva siitä, mikä sisaruuden ja koulumenestyksen välinen merkitys on. Yleisen käsityksen mukaan sisarukset vaikuttavat toistensa elämään merkittävästi. Onko sisaruudella kuitenkaan merkitystä siinä, miten yksilö menestyy koulussa? Ja voidaanko olettaa, että saman perheen lapset menestyvät kaikki samalla tasolla, sillä he jakavat saman ympäristön ja useimmiten saman geeniperimän? Mikäli sisaruuden ja koulumenestyksen välillä on olemassa linkki, interventioiden kautta voidaan saavuttaa yhtä laajempaa hyötyä kuin ollaan tyypillisesti ajateltu. Ottamalla huomioon sisaruuden merkitys akateemisessa suoriutumisessa voidaan tietoisesti tukea yksilöä ja mahdollisesti parantaa hänen koulumenestystään.

Toteutan kandidaatin tutkielmani kirjallisuuskatsauksena, jossa tarkastelen aiheeseen liittyvää kotimaista ja kansainvälistä kirjallisuutta. Pyrin valikoimaan lähteeni koskien mahdollisimman ajankohtaista ja uutta tutkimustietoa ottamalla kuitenkin tarkasteluun myös muutamia merkittäviä lähteitä vanhemmasta kirjallisuudesta. Kirjallisuus käsittelee suurimmaksi osaksi aiheita sisaruustutkimuksen kentältä. Pyrin tuomaan esille aiheen kannalta merkittävimmät tutkimustulokset ja muodostamaan niistä johdonmukaisen kokonaisuuden. Lähdekirjallisuuden pohjalta pyrin vastaamaan tutkimusongelmiini, jotka muotoilen seuraavasti kysymysten avulla:

1. Onko sisaruudella vaikutusta yksilön koulumenestykseen?
2. Miten erilaiset sisaruussuhteet vaikuttavat yksilön menestykseen koulussa?

2 Sisarussuhteiden teoreettinen tarkastelu

Aluksi käyn läpi sisarussuhteen historiallista tarkastelua ja lähdän liikkeelle Kreikan filosofiasta. Otan esille myös suomalaisen mytologian ja Raamatullisen näkökulman, joissa tarkastelen sisaruuden ilmentymää. Teoreettisessa tarkastelussa lähdän Freudin psykoanalyttisen näkökulman kautta tarkastelemaan sisarussuhteita, jossa otan käsittelyyn myös Adlerin näkökulman. Toiseksi tarkastelen sisarussuhteita perhejärjestelmien teorian kautta, jossa tarkastelun keskiössä on perheenjäsenten välinen vuorovaikutus. Kolmanneksi tarkastelen sisarussuhteiden empiirisen psykologian näkökulmaa, jossa tavoitteena on saavuttaa syvempi ymmärrys kompleksisesta sisarussuhteesta. Edellä mainittujen näkökulmien tarkastelusta siirryn yksilön ominaisuuksien, persoonallisuuden, luonteenpiirteiden ja temperamentin tarkasteluun. Käsittelen myös näkökulmat biologisista, sosiologisista ja psykologisista lähtökohdista sisarussuhteiden tutkimiseen.

2.1 Sisaruus

Antiikin kreikkalainen filosofi Plutarkhos (2005) on tarkastellut sisarussuhdetta ainutlaatuisena kumppanuutena kahden ihmisen välillä. Hän korostaa kirjoituksissaan vanhemman ja lapsen sekä sisarusten välistä ystävyyttä, joka näyttäytyy vahvempana kuin mikään muu ystävyys. Sisaruuden ainutlaatuisuutta hän kuvaa seuraavasti: ” Sisaruksen tilalle ei saa hankittua uutta, kuten ei menetetyn käden eikä silmän tilalle. Lapsia voi hankkia uusia, mutta sisarusta ei”. Plutarkhos näkee, että sisarusten tulisi toimia yhdessä vahvana rintamana, eikä taistella toisiaan vastaan (Plutarkhos, 2005, s. 34-40).

Sisarusrakkautta on teemana tarkasteltu myös suomalaisessa mytologiassa. Kertomus Seitsemästä veljeksestä kuvaa hyvin veljesten välistä rakkautta, toisten tukemista ja myös luonnollista kilpailua ja kitkaa. Kertomuksessa tulee esille veljesten erilaiset luonteet ja roolit. Toisinaan heidän välilleen syntyy erimielisyyksiä ja ristiriitoja, mutta taustalla vaikuttaa kuitenkin heitä yhdistävä veljeys. Sisarusten kilpaileva luonne tulee esille myös Raamatun luomiskertomuksessa, jossa historian ensimmäisen sisarusparin Kainin ja Abelin välillä oli kateutta ja kilpailua. Kateus johti lopulta Kainin tappamaan veljensä. Sisarussuhteessa nähdään olevan paljon aitous. Schönbeck (2009) tuo esille melko yleisenäkin pidetyn näkemyksen siitä, että sisaruksen kanssa ihminen voi olla aito itsensä ja sisarukselle ei tarvitse esittää mitään. Seitsemänvuotiaan Filipin toteamuksessa Schönbeckin teoksessa (2009) tuleekin hyvin esille sisarussuhteen kaksi

luonnetta: ”Sisarus on joku, jota se rakastaa, että vihaa. Ihan siis yksinkertaisesti hirveen rakas räkänokka” (Schönbeck, 2009).

Ruotsalainen käyttäytymistutkija Elisabeth Schönbeck (2009) tuo esille näkökulman sisarus-suhteen ainutlaatuisuudesta. Hän kertoo Internet- sivustollaan (2019) erikoistuneensa sisarusten välisten suhteiden tutkimiseen ja on kiinnostunut siitä, miten sisarussuhteet vaikuttavat meihin. Schönbeckin mukaan elämässä ei ole mitään sisarussuhteen kaltaista suhdetta, joka olisi yhtä pitkäkestoinen, vakaa, turvallinen ja meihin vaikuttava (2009, s. 176-177). Sisarukset useimmiten viettävät enemmän aikaa toistensa seurassa kuin vanhempien tai muiden läheisten ihmisten kanssa (Whiteman, McHale & Soli, 2011). Brodyn (1996, s. 181) tutkimuksen mukaan, johon osallistui 150 11-vuotiaasta lasta, lapset viettivät sisarustensa kanssa koulun ulkopuolista ajastaa suurimman osan (33%). Sisarussuhde nähdään myös muita ihmissuhteita pysyvämpänä. Kaulio ja Svennevig (2006, s. 163) sekä Sanders (2004, s.1) esittävät, että sisarus-suhde on luultavasti pidempi kuin suhde omiin vanhempiin, puolisoon tai lapsiin. Sisarukset nähdään säilyvinä ympäristössä, jossa muut ihmiset, kuten vanhemmat ja kumppanit tulevat ja menevät (Schönbeck, 2009, s. 176- 177).

2.1.1 Kolme näkemystä sisarussuhteiden tutkimuksessa

Sandersin (2004) mukaan sisarussuhteen teoreettinen tarkastelu lähtee liikkeelle psykoanalytiikasta ja erityisesti Sigmund Freudin psykoanalyttisesta näkökulmasta. Freud (1856- 1939, teoksessa Sanders, 2004) pyrki tarkastelemaan sisarusten välisiä toimintatapoja ja ristiriitoja suhteessa yksilön vuorovaikutukseen vanhempien kanssa. Hän muodosti teoriassaan kaksi näkökulmaa sisarussuhteissa. Ensimmäisenä tekijänä hän tarkasteli sisarusta syrjäyttäjänä (displacement) äidin ja yksilön välisessä suhteessa. Freud kuvaa ilmiötä tapahtumana, jossa lapsi, joka joutuu toissijaiseksi ja lähes eristetyksi äidistään uuden sisaruksen synnyttyä, ei helposti anna anteeksi tätä paikan menetystään ja kokee katkeroitumisen tunteita. Nämä tuntemukset ovat usein pohjana pysyvälle vieraantumiselle. Toisena Freud tarkasteli sisarussuhdetta oidipuskompleksissa. Freudin psykoanalyttisen teorian mukaan oidipuskompleksilla tarkoitetaan noin neljän vuoden ikäisen lapsen kehitysvaihetta, jolloin lapsi ihailee vastakkaisen sukupuolen vanhempaansa ja toivoo omistavansa hänet. Oidipuskompleksin emotionaalisen kaaoksen aikana sisaruksen syntyminen aiheuttaa mahdollisen vastustajan vallan hankkimisessa (Freud, 1856- 1939, teoksessa Sanders, 2004, s. 56). Myös Adler tarkasteli sisarussuhdetta psykoana-

lyyttisestä näkökulmasta (Sanders, 2004). Hänen mukaansa uuden sisaruksen saapuminen perheeseen on hyvin traumaattinen kokemus lapselle, joka on jo saavuttanut paikkansa perheessä. Sandersin (2004) mukaan Adler (1870- 1937, teoksessa Sanders, 2004) kuvaa syrjäyttämisen (dethronement) termillä lapsen kokemusta, jossa hän joutuu huomion keskipisteenä olemisesta häviäjäksi (also ran). Syrjäyttämisen (dethronement) termi ilmaisee sekä subjektiivisen kokemuksen ylpeyden menettämisestä ja perheeseen liittyvän hämmennyksen (Adler, 1870- 1937, teoksessa Sanders, 2004, s.56- 57). Sandersin (2004) psykoanalyttisessä tarkastelussa hän nostaa esiin David Mordecai Levyn havainnot sisarussuhteista. Levy muodosti sisarusten välisen kilpailun (sibling rivalry) käsitteen (1943, teoksessa Sanders, 2004, s. 55-58). Hän pyrki mittaamaan sisarusten välistä kilpailua oidipuskompleksissa ja syrjäyttämässä hyödyntäen leikkitilannetta ja nukkeja symboleina. Aggressiivinen suhtautuminen uuteen vauvaan on Levyn mukaan niin tyypillistä, että sen voidaan ajatella olevan perhe-elämän yleinen piirre (Levy, 1937, teoksessa Sanders, 2004).

Tutkimus sisaruksista laajemmassa kontekstissa johti pian perhejärjestelmien teorian (family systems theory) näkökulmaan, jonka Sanders (2004) käsittelee teoksessaan seuraavaksi. Sanders nostaa esille perheterapeutti Salvador Minuchinin ja psykiatri Herman Charles Fishmanin, joiden mukaan sisarussuhde on lapsen ensimmäinen vertaisryhmä. He myös kehittivät näkökulman siitä, että suurissa yli viisilapsisissa perheissä on nähtävillä sisarusten muodostamia alijärjestelmiä (subsystems), jotka muodostuvat yhdistävien tekijöiden esimerkiksi iän, sukupuolen tai mielenkiinnonkohteiden mukaan (Minuchin & Fishman, 1981, teoksessa Sanders, 2004). Sandersin (2004) mukaan perhejärjestelmien teoriassa oltiin myös kiinnostuneita siitä, kuinka saman perheen lapset voivat olla keskenään niin erilaisia. Viime aikoihin saakka sisarusten psykologisessa tarkastelussa pääpainona on ollut syntymäjärjestyksen, sukupuolen ja ikäeron sekä perheen koon tarkastelu. Tämän ajattelun takana Sanders esittelee psykologi Walter Tomanin (1994, teoksessa Sanders 2004), jonka mukaan tärkeät persoonallisuustekijät määräytyvät perheen rakenteiden mukaan. Ajatus perustuu siihen, että ihmiset omaksuvat rooleja riippuen syntymäjärjestyksestä ja sukupuolesta ja nämä roolit kantautuvat ihmissuhteisiin perheen ulkopuolelle (Toman, 1994, teoksessa Sanders 2004). Sandersin (2004) teoksen mukaan Toman kehitti kymmenen persoonallisuusprofiilia sisaruusaseman mukaan, joiden mukaan kyettäisiin ennustamaan, kuinka yksilö tulee toimeen ystävien ja aviokumppaneiden kanssa. Tutkijat Bowen (1978), Wilson ja Edington (1982) sekä McGoldrick ja Gerson (1985, teoksessa Sanders, 2004) ovat Tomanin kanssa samaa mieltä sisarusaseman merkityksestä. McGolrick ja Gerson kommentoivat, kuinka yksilön sisarussuhteen tausta voi vaikuttaa merkittävästi muihin

ihmissuhteisiin (Sanders, 2004, s. 61-67). Erityisesti perhejärjestelmien tarkastelussa on taipumus liioitella yksittäisistä tekijöistä saatua tietoa, kuten syntymäjärjestyksen ja sukupuolen merkitystä (Sanders, 2004, s. 81). Rothbaum, Rosen, Ujii ja Uchida (2002) nostavat esille, että perhejärjestelmien teorian kuvaamat piirteet perheenjäsenten välisistä suhteista ovat hyvin kulttuurisidonnaisia, eivätkä välttämättä toteudu esimerkiksi idän kulttuureissa.

Kolmantena teoriana Sanders (2004) esittelee empiirisen psykologian näkökulman sisarusuhteiden tutkimukseen. Hänen mukaansa näkökulma syntyi tarpeesta saada kattavia vastauksia kompleksisesta sisarussuhteesta. Yksinkertaiset mallit eivät tarjoa tarpeeksi tietoa laajasta skaalasta monimutkaisia yksityiskohtia. Empiirinen psykologinen näkökulma hakeekin sivistynyttä ymmärrystä keskittymällä sisarussuhteen laatuun, niihin tekijöihin, jotka vaikuttavat siihen ja joihin se vaikuttaa. Laajemman ymmärryksen saavuttamiseksi muodostettiin seuraavat kolme kysymystä: mitä sisarussuhteen laadulla tarkoitetaan, mitkä tekijät vaikuttavat sisarussuhteen laatuun sekä miten sisarussuhde vaikuttaa yksilön kehitykseen. Tutkijat Dunn, Slomkowski, Beardsall ja Rende (1994, teoksessa Sanders, 2004) toivat esille huomattavat erot sisarusparien ystävällisyydessä ja käyttäytymisessä toisiaan kohtaan. Koska lapset kasvavat ja kehittyvät sosiaalisessa ympäristössä, on tärkeää tarkastella ympäristön ominaisuuksia lapsen kognitiiviseen ja sosiaaliseen kehityksen vaikuttavana tekijänä. Aikaisempaan tutkimukseen verrattuna kliinisempää lähtökohtaa sisarussuhteen laadun tutkimiseen The Department of Health (1991, teoksessa Sanders, 2004) määritteli seuraavien muuttujien avulla:

- *Vastustava tai suojeleva käyttäytyminen*
- *Tarjoaa tai hyväksyy lohdutusta*
- *Opettaa tai auttaa sisarusta*
- *Ehdottaa tai vastaa leikkiin*
- *Ilmaisee läheisyyttä*
- *Kaipaa sisarusta, kun he ovat erossa*
- *Ratkaisee konflikteja iälle soveltuvalla tavalla*
- *Ärsyttää, kiusaa tai suututtaa*
- *Ilmaisee vihamielisyyttä tai aggressiota*
- *Syyttää sisarusta (tai yrittää saattaa tämän pulaan)*
- *Käyttäytyminen sabotoi pyrkimyksiä vastata sisaruksen tarpeisiin.*

Laatua arvioitiin näiden muuttujien ilmenevyyden yleisyydellä. Tutkijat kuitenkin haluavat nostaa esille, että kamppailu ja sisaruksen ärsyttäminen on olennainen ja luonnollinen osa sisarussuhdetta, eikä suoraan tarkoita suhteen laadun olevan negatiivinen. Merkittävää on se, ilme-

neekö kinastelun ja tappelamisen välissä osoituksia lämmöstä. Tutkimusta sisarussuhteen laadusta on kyselytutkimuksen lisäksi tehty muun muassa Helena Kochin toimesta haastattelun ja havainnoinnin avulla (Sanders, 2004, s. 67-81).

2.1.2 Sisaruus biologian, psykologian ja sosiologian näkökulmista

Sisaruuden määrittelyssä lähdetään usein liikkeelle sisarusten jakamasta yhteisestä biologisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä. Käsitteen *sisarus* anglosaksinen alkuperä (sibb, gesib, sib) sisältää merkityksen samaa sukua olemisesta, samoista vanhemmista syntymistä ja läheisyydestä (Perlman, 1967, viitattu lähteessä Sanders, 2004, s. 2). Treffersin ja kollegoiden (1990, teoksessa Sanders, 2004, s. 2) mukaan useimmiten sisaruksilla on yksi tai useampi yhteinen vanhempi. Hei kuitenkin löysivät tutkimuksessaan jopa 26 erilaista sisaruuden tyyppiä, jotka määräytyvät erilaisten biologisten, emotionaalisten ja sosiaalisten yhteyksien mukaan. Sisaruksia yhdistää useimmiten biologinen perimä, mutta se ei ole edellytys sisaruudelle (Treffers ym., 1990, viitattu lähteessä Sanders, 2004, s. 2). Sijaisvanhemmuus ja adoptio ovat mahdollistaneet sisaruuden ilman biologista sidettä. Akhtar ja Kramer (1999, teoksessa Sanders, 2004, s.3) kuvaavat yhdessä kasvaneita lapsia, joilla ei ole yhteistä biologista perimää, käsitteellä sosiaalinen sisarus. Sosiaalinen sisaruus mahdollistaa tarkastelun hyvin laajalle joukolle sisaruskokoonpanoja. Sandersin (2004) mukaan puolisisarusten ja sisaruspuolten määrittely on tilannesidonnaisuuden takia haastavaa, jonka takia ihmisten näkökulmat vaihtelevat paljon. Esimerkiksi uusperheiden perheenjäsenten suhteet toisiinsa ovat hyvin yksilöllisiä, jonka takia yksinkertaista määrittelyä sisarussuhteista ei voida tehdä (Sanders, 2004, s. 2-3).

Rannikon (2008) mukaan samassa ympäristössä kasvavasta sisaruksesta on yksilölle kehityksen ja sosialisatioprosessin kannalta paljon hyötyä. Yksilön oppimisessa toisen ihmisen läsnäololla voi olla suuri merkitys. Esimerkiksi Vygotskyn lähikehityksen vyöhykkeen ja mallioppimisen on havaittu tukevan ja edistävän oppimista. Oppimista tapahtuu lapsilla paljon myös leikin kautta (Rannikko, 2008). Sisarus toimiikin usein luontaisena leikkikaverina, joka antaa esimerkkiä ja opettaa leikkitilanteessa toimimista ja vuorovaikutusta. Täytyy ottaa huomioon, että ympäristö voi tukea, mutta myös olla haitaksi yksilön kehitykselle. Tästä käytännön esimerkkinä näyttäytyvät usein adoptio ja sijaisperheet sekä vanhemmat, joiden kautta lapselle pyritään tarjoamaan turvallinen sekä kasvua ja kehitystä tukeva ympäristö.

Yhteisen geeniperimän ja ympäristön lisäksi sisaruksia usein yhdistää heidän keskinäinen vuorovaikutus. Landa ja Duschinsky (2013) nostavat esiin John Bowlbyn kiintymyssuhdeteorian.

Teorian mukaan evolutiivinen paine synnytti pienissä lapsissa taipumuksen kehittää kiintymyssuhteita tuttuihin hoivaajiin, sillä käyttäytyminen, joka sisälsi kiintymyssuhteita, tarjosi paremman mahdollisuuden selviytyä mahdollisista vaaroista ja uhista (Landa & Duschinsky, 2013). Useimmiten kiintymyssuhteen ajatellaan muodostuvan lapsen ja hänen vanhempansa välille. Bowlbyn (1969) kiintymyssuhdeteorian mukaan se voi kuitenkin muodostua myös lapsen ja hänen sisaruksensa välille, mikäli lapsi kokee sisaruksensa reagoivan hänen tarpeisiinsa ja tarjoavan lohtua. Tällöin heidän välilleen voi muodostua toisiaan tukeva ja turvallinen kiintymyssuhde (Bowlby, J. 1969). Myös Rannikko (2008) korostaa tutkimuksensa myötä kiintymyssuhteen merkitystä äiti-lapsi-suhteen lisäksi myös sisarussuhteessa.

Kennedy ja Kramer (2008) ovat tarkastelleet sisaruutta tunteidensäätelyn näkökulmasta. Kyky säädellä ja hallita tunteita mahdollistaa merkityksellisen sosiaalisen käyttäytymisen ja vuorovaikutuksen toisten kanssa. Lapsi oppii sisarukseltaan tunteidensäätelytaitoja vuorovaikutuksen kautta esimerkiksi hyödyntämällä mallioppimista ja matkimista. Leikki näyttäytyy lapsilla esimerkillisenä tunteidensäätelyn opettelu muotona. Tutkimuksen mukaan sisarukset opettavat toisilleen tunteidensäätelytaitoja, joka näyttäytyy yhä ystävällisempänä ja toisiaan kunnioittavana käytöksenä (Kennedy & Kramer, 2008).

Sisarussuhteen tutkimuksessa yleinen kysymys on se, miten samassa perheessä kasvaneet sisarukset voivat olla keskenään niin erilaisia. Monien tekijöiden takia sisarukset useimmiten ovatkin hyvin erilaisia (Brody, 1996, s. 76). Apterin (2007) mukaan sosiologisesta näkökulmasta sisarukset ovat kuitenkin samankaltaisia silloin kun tarkastellaan yhteiskuntaluokkia ja sosiaalisia ryhmiä. Sisaruksia usein yhdistääkin sama perhe, maantieteellinen alue, taloudellisuus ja ympäristö. Pieni ikäero, keskinäinen sosiaalinen riippuvuus ja kilpailu voivat saada sisarukset näyttämään näennäisesti samanlaisilta, mutta lopputuloksena on kuitenkin erilaisuus (Apter, 2007, s.110-111). Blair (2012) nostaa esiin erilaisuuden taustalla vaikuttavan Charles Darwinin yksilön eriytymisen periaatteen (principle of divergence), jonka mukaan yksilö pyrkii toimimaan eri tavoin ja hankkimaan erilaisia ominaisuuksia, kuin muut kilpailijat samassa ympäristössä. Tällöin yksilöllä on paremmat mahdollisuudet selviytyä (Blair, 2012, s. 56- 59).

Cicirellin (1994) tutkimuksen mukaan sisarukset identifioidaan eri kulttuureissa eri tavoin. Teollistuneissa yhteiskunnissa sisarukset voidaan identifioida geenien tai biologisen perimän mukaan, jolloin sisarukset jakavat kaksi tai yksi biologista vanhempaa. Sisarukset voidaan identifioida myös laillisin perustein, kuten adoption kautta. Cicirellin mukaan myös tunteiden ja käytöksen perusteella lapsi voidaan identifioida ”fiktiiviseksi” sisarukseksi. Erilaisten sisarusten

kohtelu perheissä vaihtelee paljon. Toisissa perheissä adoptiolasta kohdellaan samalla tavalla kuin perheen muita lapsia, toisissa perheissä taas on huomattavissa suuria eroja lasten kohtelussa riippuen siitä millainen sisarus ja millainen jäsen hän perheessä on. Hyvin kulttuurisidonnaista on myös vaatimus lasten aikuistumiseen ja vastuun ottamiseen. Teollistuneissa yhteiskunnissa yleisen käsityksen mukaan lapset saavat viettää lapsuuttaan hyvinkin kauan verrattuna teollistumattomiin maihin, joissa vanhemmilta sisaruksilta odotetaan vastuun ottamista ja esimerkiksi nuoremmista sisaruksista huolehtimista (Cicirelli, 1994, s. 8-9).

3 Koulumenestys, lähtökohtien kehittämisestä onnistumiseen

Arkikielessä on helppo muodostaa käsitys siitä, mitä koulumenestyksellä tarkoitetaan. Meidän yhteiskunnassamme kaikkein tavallisin tapa miellyttää vanhempia on koulumenestyksen hankkiminen (Blair, 2012, 58). Yleisesti käsitteen avulla tarkastellaan sitä, saako oppilas koulussa hyviä vai huonoja numeroita. Opetushallituksen (2014) mukaan arvioinnissa voidaan käyttää myös sanallista arviointia kuvaamaan sitä, kuinka oppilas menestyy. Arvioinnin lähtökohtana on oltava jokin asteikko, jolla oppilaan suoriutumista mitataan, ja jonka perusteella arvosanoja annetaan. Arviointi perustuu oppilaan suoritukseen, eikä siinä oteta huomioon oppilaan henkilökohtaisia ominaisuuksia (Opetushallitus, 2014).

Vuonna 2014 opetushallituksen julkaisemassa tuoreimmassa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa opetuksen arvioinnin lähtökohta on oppilaan oppimisen edistäminen. Arviointi on pääosin formatiivista eli arvioinnin tulee olla monipuolista ja jatkuvaa opettajan ja oppilaan välistä pedagogista vuorovaikutusta. Arvioinnin keskeinen tehtävä on opiskelun ohjaaminen ja kannustaminen sekä oppimisen tukeminen. Formattiivinen arviointi kehittää oppilaiden metakognitiivisia taitoja ja työskentelytaitoja. Arvioinnista saadun palautteen tulee olla oppimista edistävää ja motivoivaa (Opetushallitus, 2014).

Arvioinnin kohteina Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014) mainitaan oppilaan oppiminen, työskentely ja käyttäytyminen. Tutkielmani näkökulmasta nämä kaikki ovat relevantteja, sillä tarkastelen koulumenestymistä kokonaisvaltaisesti. Opetussuunnitelman mukaan oppimisen edistymistä arvioidaan suhteessa aiempaan osaamiseen ja asetettuihin tavoitteisiin. Työskentelyn arvioinnissa kiinnitetään huomiota oppilaan taitoihin suunnitella, säädellä ja arvioida itsenäistä ja ryhmässä suoritettua työskentelyä. Käyttäytymistä arvioidaan vuorovaikutustilanteiden kautta. Sen arvioinnissa kiinnitetään huomiota oppilaan kykyyn ottaa huomioon ihmiset ja ympäristö sekä noudattaa yleisesti asetettuja toimintatapoja ja sääntöjä. (Opetushallitus, 2014.)

Tutkielmassani käytän termiä *koulumenestys* kuvaamaan oppilaan kokonaisvaltaista suoriutumista peruskoulussa. Käsite sisältää tarkastelussani kolme ryhmää: suoriutuminen akateemisissa kouluaineissa, koulussa käyttäytyminen sekä kognitiiviset asenteet ja arvot. Painopisteenä kuitenkin tarkastelen oppimista ja oppiaineissa menestymistä eli sitä, suoriutuuko yksilö oppiaineessa hyvin vai huonosti. Koska koulu on ympäristönä hyvin sosiaalinen ja vuorovaikutuksellinen ympäristö, näen tärkeäksi tarkastella myös oppilaan sosiaalista ja vuorovaikutuksellista

näkökulmaa. Tällä tarkoitan sitä, kuinka sujuvaa ja vaivatonta oppilaan sosiaalinen käyttäytyminen kouluympäristössä on. Tarkasteluni koulumenestyksestä on hyvin kokonaisvaltaista, sillä edellä mainitut tekijät ovat laajalti sidoksissa toisiinsa.

Pekkanen (2003) mukaan sosiaalisella ympäristöllä on selkeä vaikutus koulutukseen. Hänen mukaansa tärkeimmät koulutukseen vaikuttavat tekijät ovat vanhempien tulotaso, koulutus ja työmarkkina-asema sekä perheen pysyvyys erityisesti lapsuuden ja varhaisnuoruuden aikana. Lapsen koulutukseen voi negatiivisesti vaikuttaa voimakkaat muutokset perheessä, kuten läheisen kuolema tai vanhempien ero. Pekkala havaitsi myös perheen koolla olevan negatiivinen vaikutus lapsen suoriutumiseen koulussa. Perhetaustan vaikutus nähdään merkittävänä tekijänä lapsen koulutuksen hankkimisessa, mutta sillä on vaikutusta myös yksilön ansioihin myöhemmässä vaiheessa. Suomessa kattava sosiaaliturvajärjestelmä ja periaatteessa yhtäläinen mahdollisuus hankkia koulutus tarjoavat ihmisille hyvät puitteet kouluttautua. Silti heikon perhetaustan aiheuttaman negatiivisen vaikutuksen alentaminen vaikuttaa olevan hankalaa (Pekkala, 2003).

Temperamenttitutkimuksen uranuurtaja Liisa Keltikangas-Järvinen (2014) sanoo temperamentilla olevan vaikutusta lapsen koulunkäyntiin. Hän kuvaa temperamenttia ihmisen persoonallisuuden biologiseksi perustaksi ja hänen mukaansa persoonallisuuspiirteet säilyvät suhteellisen pysyvinä läpi elämän. Temperamentti ei suoraan ennusta hyvää tai huonoa koulumenestystä, mutta se vaikuttaa yksilön toimintaan kouluympäristössä (Keltikangas-Järvinen, 2014). Temperamenttitutkija Barbara Keough (2003, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009) on todennut huomanneensa, että temperamentti ei saa missään muualla niin ratkaisevaa merkitystä kuin koulussa. Keltikangas-Järvinen (2014) tuo esille, että temperamenttipiirteet vaikuttavat lapsen toimintaan ja kouluympäristöön suhtautumiseen eri tavoin. Toiset lapset viihtyvät samojen tehtävien parissa kauan ja suorittavat ne huolellisesti, kun taas toiset vaativat nopeaa etenemistä ja tylsistyvät helposti. Osa lapsista on sinnikkaita ja osa taas turhautuu heti ensimmäisen virheen jälkeen. Temperamenttipiirteiden kautta ilmenee lasten oppimistyylien runsaus. Toiset vaativat rauhallisen ja itsenäisen tilan työskentelyyn, jossa voi omaan tahtiin kerrata opittua, toiset taas vaativat uutta haastetta ja kokevat kertauksen turhauttavana. Tämän takia temperamentin huomioonottaminen on tärkeää, jotta lapselle voidaan mahdollistaa myönteisiä kokemuksia oppimisesta ja koulussa toimimisesta (Keltikangas-Järvinen, 2014). Temperamentti liittyy vahvasti Rothbartin ja Jonesin (1998) mukaan myös yksilön itsesäätelytaitoihin. Duckworth ja Seligman (2005) taas tuovat esille, että itsesäätelytaitojen on todettu ennustavan tulevaisuuden koulumenestystä huomattavasti paremmin kuin esimerkiksi älykkyyssosamäärän.

4 Erilaiset sisaruuden ominaisuudet

Rannikon (2008) tutkimuksen mukaan sisarussuhteella on yksilön kasvussa ja kehityksessä suuri merkitys. Hänen mukaansa sisarussuhde vaikuttaa siihen millaiseksi yksilöksi ihminen kasvaa, sillä sosiaalisella ympäristöllä on suuri merkitys yksilön kehityksessä (Rannikko, 2008). Tarkastelen tässä luvussa erilaisia sisaruuden ominaisuuksia, joilla on vaikutusta siihen, millaiseksi persoonaksi yksilö kasvaa. Tuon esille näiden tekijöiden pohjalta näkemyksiä, siitä kuinka sisaruus vaikuttaa yksilö menestymiseen koulumaailmassa. Vertailen syntymäjärjestyksestä riippuvia erilaisia asemia; esikoisuutta, keskimmäisyyttä ja kuopuksen asemaa keskenään tarkastellen myös lapsia, jotka ovat perheensä ainoita. Toisena tuon esille sukupuolen merkityksen sosiaalisessa ympäristössä ja kolmantena tarkastelen ikäeron vaikutusta sisarussuhteen muodostumiseen. Tuon esille myös näkökulmia siitä, miten sisaruksen erityisyys vaikuttaa sisarussuhteen muodostumiseen, lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen ja yksilön toimintaan. Lopuksi tarkastelen sisarussuhteen laadun merkitystä koulumenestyksen näkökulmasta.

4.1 Syntymäjärjestys sisarusaseman säätelijänä

Esikoinen, keskimmäinen, kuopus vai ainoa lapsi? Blairin (2012) ja Schönbeckin (2009) mukaan syntymäjärjestyksellä on aina nähty olevan vaikutusta siihen, miten vanhemmat suhtautuvat lapseen, millaiseksi hänen persoonansa ja luonteensa kehittyy, sekä kuinka hän itsensä näkee. Heidän mukaansa syntymäjärjestyksen vaikutus heijastuu valintojemme kautta myös aikuiselämään. Lapsuudenperheen sisarusasema vaikuttaa ajatusmaailmaamme, sosiaalisiin suhteisiin ja jopa ammatinvalintaan (Blair, 2012; Schönbeck, 2009, s. 206). Myös Rannikko (2008) tuo esille, että esikoisilla, keskimmäisillä, kuopuksilla ja perheen ainoilla lapsilla on huomattavissa heille tyypillisiä luonteenpiirteitä.

Wallden (1990, viitattu lähteessä Cicirelli, 1994) tuo esille, että syntymäjärjestys voi tarjota sisaruksille erilaisia mahdollisuuksia. Eroja voi muodostua perheeseen liittyvissä resursseissa, kuten vanhemmilta saatavassa ajassa, energiassa, huomiassa sekä suhteen laadussa. Myös esimerkiksi vaikutus nuorempiin sisaruksiin vaihtelee riippuen syntymäjärjestyksestä (Wallden, 1990, viitattu lähteessä Cicirelli, 1994). Cicirellin (1994) mukaan teollistuneissa yhteiskunnissa vanhemmilla sisaruksilla on huomattava vaikutus nuorempien sisarusten kognitiiviseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen. Sisarukset toimivat usein malleina, opettajina, ohjaajina ja uskottuina henkilöinä toisilleen. Teollistumattomissa yhteiskunnissa Cicirellin mukaan

on selvemmin nähtävillä vanhemman sisaruksen vakiintunut rooli vastuullisena ja korkea-arvoisena sisaruksena. Nuoremmat sisarukset opetetaan kunnioittamaan vanhempia sisaruksia ja tottelemaan heitä, aivan kuten vanhempiaan (Cicirelli, 1994).

4.1.1 Esikoinen

Kaulio ja Svennevig (2006) tuovat esille, että ensimmäinen perheeseen syntyvä lapsi saa vanhemmiltaan syntymästä saakka kaiken huomion ja side vanhempiin muodostuu todella läheiseksi. Ennen sisarusten syntymistä esikoinen rakentaa vahvaa itseluottamusta vanhempien tukemana ja nauttii jakamattomasta huomiosta (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 23- 24). Tilanne kuitenkin muuttuu, kun perheeseen syntyy sisarus ja esikoinen kokee olevansa rakkaus- vihasuhteessa pienempään sisarukseensa (Huhta-Hirvonen, n.d.). Kuitenkin oikeanlaisen tuen ja arvostuksen kautta hän saa nauttia esikoisen ja hoivaajan roolistaan (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 23). Kaulio ja Svennevig (2006), Schönbeck (2009) ja Apter (2007) nostavat esille, että samalla esikoinen kuitenkin kohtaa ristiriitoja suhteessa vanhempiinsa ja heidän välinen suhteensa muuttuu lähes väistämättä. Esikoinen nähdään sisaruksen synnyttyä perheen isompana, kykenevämpänä ja taitavampana lapsena, jonka odotetaan suoriutuvan itsenäisesti verrattuna pienempään ja avuttomampaan sisarukseen (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 32; Schönbeck, 2009, s. 74- 75; Apter, 2007, s. 30). Apterin (2007) mukaan esikoinen voi kokea asemansa uhatuksi ja käyttäytyä kapinoivasti. Silti useimmat ovat kuitenkin hyvin kiinnostuneita uudesta sisaruksesta ja osallistuvat hänen hoitamiseensa (Apter & Nivala, 2007, s. 30). Sisarusten ansiosta esikoisilla on luontaista viettä hoitaa ja kasvattaa, ja he tekevät sitä mielellään, sillä sisaruksista huolehtiminen tuo kiitosta ja huomiota vanhemmilta (Blair, 2012, s. 31).

Schönbeckin (2009) mukaan esikoisista kasvaa vahvoja, itsenäisiä ja vastuuntuntoisia yksilöitä. Odotus vastuullisuuteen tulee heiltä itseltään sekä ympäristöstä. Saavuttaakseen takaisin menetetyn asemansa vanhempien ihailun kohteena, esikoinen pyrkii saavutuksillaan ja toiminnallaan hankkimaan hyväksyntää. Hän pyrkii ottamaan vastuuta ja toimimaan oikein, muuten hänelle tulee syyllisyyden tunteita (Schönbeck, 2009, s. 128). Esikoinen myös oppii vastuuta Blairin (2012) mukaan tarkkailemalla vanhempiaan ja muita henkilöitä sisarustenhoidossa ja taloudenhoidossa. Hänelle myös annetaan vastuuta vaativia tehtäviä, sillä toisinaan vanhemmat tarvitsevat apua ja luottavat esikoisen taitoihin. Positiivisten kokemusten kautta esikoinen mielellään tarjoutuukin auttamaan (Blair, 2012, s. 30-31). Esikoisen itseluottamus kasvaa suorittamisen ansiosta, kun hän saa vanhemmiltaan hyväksyntää ja rakkautta (Schönbeck, 2009, s. 19).

Blair (2012) nostaa myös esille, että esikoisen ollessa vanhempien ensimmäinen lapsi, hän saa useimmiten nauttia heidän jakamattomasta huomiostaan. Esikoisuus tarjoaa lapselle paljon positiivisia kokemuksia. Hänelle luultavasti puhutaan enemmän kuin nuoremmille sisaruksille ja hänen kanssaan kommunikoidaan runsaasti. Tämä edistää lapsen kielellisten taitojen oppimista. Hyvät mahdollisuudet äidinkielen kuunteluun ja harjoitteluun auttavat myös oppimaan taitiaan itsensä ilmaisuun.

4.1.2 Keskimäinen

Blair (2012) nostaa esille, että perheeseen syntyvä toinen lapsi saapuu ympäristöön, joka eroaa paljon siitä ympäristöstä, johon esikoinen syntyi. Vanhemmat ovat jo saaneet harjoitusta lasten kasvatuksesta ja täten toimivat luultavasti rennommin toisen lapsen kanssa. Toisella lapsella on kasvuympäristössään esimerkkinä ja suunnannäyttäjänä vanhempi sisarensa, joten toisin kuin esikoinen, hänellä on mahdollisuus tarkkailla sekä aikuisten, että lapsen toimintaa ja käyttäytymistä. Toisesta lapsesta kasvaa Blairin mukaan näin ollen esikoistaan huolettomampi ja rennompi (Blair, (2012, s. 52-55). Kaulio ja Svennevig (2006) huomauttavat, että keskimäinen lapsi eroaa esikoisesta myös vastuuntuntoisuudessa. Esikoiselle tarjotaan vastuuta useammin kuin nuoremmalle sisarukselleen, sillä hänet nähdään vanhempana ja kykenevämpänä kuin sisaruksensa. Keskimmaisella lapsella ei täten ole yhtä suurta tarvetta oppia niin vastuuntuntoiseksi kuin esikoinen, sillä perheessä on jo yksi lapsi, joka huolehtii kaikesta hänen puolestaan (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 25.)

Toisella lapsella on Blairin (2012) mukaan kuitenkin haasteena huomion saaminen vanhemmiltaan. Vanhempi sisarus on jo luontaisesti roolissa, jossa hänet on hyväksytty tärkeäksi osaksi perhettä ja vanhemmat antavat hänelle huomiota. Toinen lapsi saapuu kilpailijaksi vanhempien ja sisaruksen väliseen suhteeseen ja hänen on löydettävä keinot paikkansa löytämiseen. Tästä syystä toinen lapsi kasvaakin usein sosiaalisesti taitavammaksi kuin sisarensa, sillä hän joutuu näkemään vaivaa saadakseen huomiota vanhemmiltaan. Toisen lapsen tulee olla sosiaalisesti kekseliäs, sillä hän jakaa vanhempiensa huomion esikoisen kanssa sekä myöhemmin mahdollisesti myös uuden ja tarvitsevan vauvan kanssa. Keskimäisenä lapsena yksilö pyrkii toimimaan sovittelevasti sisarustensa ja vanhempiensa kanssa. Hän yrittää erottautua sisarusjoukostaan suuttuttamatta sisaruksiaan. Keskimäinen lapsi tasapainoileekin jatkuvasti sen välillä, kuinka saada huomiota ja samalla toimia sisarusten kesken aiheuttamatta ristiriitoja (Blair, 2012, s. 52- 55).

Tarkastellessa perhettä elinympäristönä, tärkein tavoite pienen lapsen selviytymisen kannalta on vanhempien huomion ja huolenpidon saaminen. Blairin (2012) mukaan huomion saavuttamiseksi keskimäinen lapsi pyrkii toimimaan niin, että hän erottautuu sisaruksistaan. Erottautumisella viitataan Charles Darwinin yksilöiden eriytymisen periaatteeseen (principal of divergence). Periaatteella tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilö pyrkii elinympäristössään toimimaan eri tavoin kuin kilpailijansa saadakseen huomiota tai selviytyäkseen. Mikäli samassa ympäristössä on useita kilpailijoita, tulee yksilön kehittää jokin ominaisuus, joka erottaa hänet muista. Yksilöiden eriytymisen periaate tulee esille koulumaailmassa lapsen valintojen kautta. Keskimäinen lapsi pyrkii tekemään niitä asioita, joissa esikoinen ei menestynyt kovin hyvin, sillä keskittymällä samoihin asioihin kuin vanhempi sisarensa, keskimäinen jäisi luultavasti hänen varjoonsa (Blair, 2012, s. 52- 58).

4.1.3 Kuopus

Tyypillinen kuopuksen asema sisarusparvessa eroaa paljon kahdesta edellä tarkastelluista. Blair (2012) tuo esille, että kuopus syntyy ympäristöön, jossa on vilinää ja vilskettä. Isommat sisarukset ovat jo löytäneet paikkansa perheessä ja muodostaneet käsityksen keinoista, joilla he saavuttavat vanhempien huomion sekä pärjäävät sisarusten kanssa. Kuopuksella on tällöin haasteena muodostaa oma paikkansa perheessä ja sisaruskatraassa. Haasteet ja olosuhteet näyttävät esikoisen ja keskimäisen lapsen haasteisiin verrattuna hyvin erilaisilta (Blair, 2012).

Blair (2012) nostaa esille näkemyksen siitä, että vanhempien näkökulmasta kuopus luonnollisesti näyttäytyy avuttomampana ja tarvitsevampana kuin muut perheen jo hieman vanhemmat lapset. Vanhemmilla on vanhempien sisarusten myötä kertynyttä kokemusta ja varmuutta lasten hoidosta ja kasvatuksesta, joten heillä on taitoja olla johdonmukaisia kuopuksen kanssa. Kasvatusta kuitenkin Blairin mukaan mahdollisesti leimaa tieto siitä, että kyseinen lapsi jää perheen nuorimmaiseksi ja heille syntyy tiedostamaton tarve nähdä hänet ikuisena ”vauvana”. Tämä saattaa heijastua sallivana asenteena ja kevyempänä suhtautumisena kuopuksen epätoivottuun käyttäytymiseen sekä rajojen asettamiseen. Vanhemmat usein tarjoavat kuopukselle vähemmän vastuuta vaativia tehtäviä kuin muille lapsille, sillä todennäköisesti jo osaavimmat lapset pysyvät suorittamaan tehtävät nopeammin tai paremmin. Vanhempien kevyt ote voi Blairin mukaan myös johtaa siihen, ettei kuopus opi itsenäistymään vaan toimii pitkään hyvin riippuvaisena vanhemmistaan (Blair, 2012).

Sisarusten kesken kuopus kohtaa haasteita Blairin (2012) mukaan siinä, miten hän voi kilpailla vanhempiensa huomiosta. Avuttomuus vedoten perheen nuorimmaisena oloon voi rakentua kuopuksille hyvin luontevaksi ominaisuudeksi, jolla kuopus herättää ympäröivissä ihmisissä usein hellyyden tunteita ja hyväksyntääkin. Blairin mukaan kuopukset ovat suurelta osin seuralaisia ja sosiaalisesti taitavia ihmisiä, jotka nauttivat saadessaan olla huomion keskipisteenä. Sosiaaliset taidot kehittyvät kuopukset opetellessa keinoja huomion saamiseksi ja sisaruksistaan erottumiseksi. Itsenäistymisen vaikeus kuitenkin aiheuttaa kuopuksissa epäjärjestelmällisyyttä ja organisointikyvyn puutetta. Nämä ominaisuudet ilmenevät ongelmallisena kuitenkin enemmän muiden ihmisten näkökulmasta kuin itse kuopuksen, joka toimii rennon asenteensa mukaisesti (Blair, 2012, s. 80- 83).

Kuopusten rentoudesta, sosiaalisista taidoista ja kekseliäisyydestä vaikuttaa olevan Blairin (2012) ja Schönbeckin (2009) mukaan myös paljon hyötyä. Blair (2012) tuo myös esille, että kuopukset näiden ominaisuuksien myötä kehittyvätkin usein luoviksi ja ”laatikon ulkopuolelta”- ajatteleviksi yksilöiksi. Kuopukset uskaltavat kyseenalaistaa vallitsevia käsityksiä ja Schönbeck (2009, s. 206) sekä Sulloway (1996, teoksessa Sanders, 2004, s. 64) nimittävätkin kuopuksia radikaaleiksi ajattelijoiksi. Rohkeasta ajattelutavasta huolimatta kuopukset voivat Blairin (2012) mukaan kokea paljon epävarmuutta ja alemmuudentunnetta kodin ulkopuolella sosiaalisissa tilanteissa. Liian ”pehmeästä” kasvatuksesta johtuva itsenäisyyden ja omatoimisuuden puute voi johtaa lapsen tilanteeseen, jossa hän kokee, ettei itsenäinen yrittäminen ole kannattavaa eikä hän kykene suoriutumaan samoin kuin ikätoverinsa (Blair, 2012, s. 87- 90).

4.1.4 Ainoa lapsi

Ainoalla lapsella nähdään Schönbeckin (2009) mukaan olevan hyvin paljon samanlaisia piirteitä esikoisen kanssa. Blairin (2012) mukaan ainoan lapsen luonteenpiirteiden ja ominaisuuksien tarkastelussa on erityisen tärkeää ottaa huomioon hänen vanhempansa. Suhtautuminen ja lapsen kanssa tapahtuva vuorovaikutus voi vaihdella paljonkin sen mukaan onko yksilapsisuus vanhempien päätös vai muista tekijöistä johtuva tilanne, jolloin toiveena olisikin ollut suurempi perhe (Blair, 2012, s. 110).

Viettäessään suurimman osan ajasta aikuisten kanssa, ainoa lapsi oppii aikuisten tapoja tehdä asioita ja kiinnostuu niistä asioista, joita aikuisetkin tekevät. Hänestä Huhta-Hirvosen (Perheterpia, 3/11) mukaan kehittyikin eräänlainen ”miniaikuinen”. Lapsi kehittyy tällöin älyllisesti

taitavaksi, mutta saattaa kohdata haasteita emotionaalisessa ja sosiaalisessa kehityksessä vertaisryhmien puutteen takia (Schönbeck, 2009). Ainoa lapsi saattaa Huhta-Hirvosen (Perheterapia 3/11) mukaan kohdata haasteita myös vastuun ottamisessa, mikäli vanhemmat ikään kuin suojelevat ainoaa lastaan liikaa, eivätkä tarjoa hänelle vastuuta vaativia tilanteita tai tehtäviä. Blair (2012) kuitenkin huomauttaa, että ainoasta lapsesta voi kasvaa hyvinkin vastuuntuntoinen ja itsenäinen, mikäli vanhemmat tarjoavat siihen mahdollisuuden. Blairin mukaan aikuisten kanssa aikaa viettävä ainoa lapsi myös oppii vanhemmiltaan järjestelmällisyyttä, joka voi näkyä perfektionismina esimerkiksi koulussa (Blair, 2012). Vertaisryhmien ja sosiaalisten ristiriitailanteiden puute sekä edistynyt älyllinen kehitys saattavat kuitenkin aiheuttaa ongelmia koulussa ja näin ollen ainoilla lapsilla voi olla vaikeuksia viihtyä ikäistensä seurassa (Blair, 2012, s. 117-119; Huhta-Hirvonen, nd.).

4.2 Sukupuoli yksilön kehityksen, sisarussuhteen ja koulumenestyksen takana

Syntymäjärjestys ei kuitenkaan yksittäisenä tekijänä kykene selittämään syitä luonteenpiirteiden ja yksilön käyttäytymisen taustalla (Schönbeck, 2009, s. 209). Blair (2012) täydentää, että sisarusten roolin monipuolisempi tarkastelu auttaa ymmärtämään, miksi ihmiseltä saattaa puuttua hänen sisarusasemansa mukaisia tyypillisiä piirteitä ja miksi hänellä ilmenee piirteitä, joiden yleisesti ajatellaan kuuluvan jollekin toiselle sisarusasemalle (Blair, 2012, s. 183.)

Tarkastellessa sukupuolisia eroja voidaan yleisesti olla sitä mieltä, että tyttöjen väliset ja poikien väliset sisarussuhteet muodostuvat erilaisiksi. Tätä havaintoa tukee tutkimukset tyttöjen ja poikien erilaisista ominaisuuksista ja kehittymisestä. Esimerkiksi Blair (2012) muistuttaa siitä, että tytöt kehittyvät nopeammin kuin pojat. Erityisesti tyttöjen verbaliset taidot ja sitä kautta sosiaaliset taidot voivat kehittyä huomattavasti poikia nopeammin (Blair, 2012). Sitä, millaiseksi persoonaksi yksilö kasvaa ja kehittyy, voidaan Schönbeckin (2009, s. 206) mukaan parhaiten ennustaa syntymäjärjestyksen lisäksi sukupuolen perusteella.

Poikien ja tyttöjen asema ei edelleenkään ole täysin tasa-arvoinen kaikkialla maailmassa (Cicirelli, 1994, s. 14). Havaintojeni mukaan Suomessa tasa-arvo kuitenkin toteutuu yleisesti hyvin. Blairin (2008, s. 168- 169) sekä Kaulion ja Svennevigin (2006, s. 39- 42) mukaan asenteelliset erot ovat kuitenkin yleisiä ja perheet asettavat lapsille erilaisia odotuksia riippuen heidän sukupuolistaan. Cicirelli (1994) mainitsee, että erityisesti teollistumattomissa maissa pojat nähdään usein tyttöjä kykenevämpinä ja heille annetaan enemmän vastuuta.

Blairin (2008) mukaan sisaruksen sukupuoli vaikuttaa paljon muiden sisarusten käyttäytymiseen. Hänen mukaansa esimerkiksi tyttöjen kanssa kasvanut poika oppii siskoiltaan huolehtivaisuutta ja hellyyttä. Poikien kanssa kasvanut tyttö taas kasvaa maskuliinisemmaksi kuin muut tytöt (Blair, 2008, s. 169). Blairin väite on linjassa Tomanin (1994, teoksessa Sanders, 2004) teorian kanssa, jossa korostetaan sisarusasemien merkitystä.

Sukupuolella nähdään Blairin (2008) sekä Kaulion ja Svennevigin (2006) mukaan olevan merkitystä siinä, miten sisarukset tulevat toimeen toistensa kanssa. Eri sukupuolilla luontevasti on erilaisia tarpeita, kiinnostuksen kohteita ja usein omat kaveripiirinsä. Nämä tekijät erottavat sisarukset toisistaan ja vähentävät ristiriitojen syntyä (Blair, 2008; Kaulio & Svennevig, 2006). Kaulio ja Svennevig (2006) tuovat esille näkemyksen, jonka mukaan samaa sukupuolta olevat sisarukset toimivat toisilleen peileinä, joita vasten he voivat arvioida ja kehittää itseään. Peilin kautta he näkevät toisissaan sen, minkälaisia he voisivat itse olla. Kaulion ja Svennevigin mukaan samaa sukupuolta olevat sisarukset valitsevat polkunsu niin, että he voivat kokea olevansa omia persooniaan eivätkä toisen kopioita (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 42). Ajatus mukailee Charles Darwinin yksilön eriytymisen periaatetta (principal of divergence) (Blair, 2012, s. 56). Perhejärjestelmien teorian mukaan sukupuolen lisäksi sisarusten muilla ominaisuuksilla on myös paljon merkitystä siinä, kuinka läheiseksi sisarusten välinen suhde muodostuu (Sanders, 2004). Täten ei voida olettaa, että kaikki samaa sukupuolta olevat sisarusparit olisivat riittäviä tai eri sukupuolta olevat sisarukset tulisivat hyvin toimeen.

Kaulio ja Svennevig (2006) tuovat esille, että historiallisesti ja maailmanlaajuisesti tarkasteltuna koulunkäynnin näkökulmasta pojat ovat olleet etuoikeutetumpi kuin tytöt. Edelleen tiettyissä yhteiskunnissa ja kulttuureissa tyttöjen koulutusmahdollisuudet ovat erittäin rajalliset (Kaulio & Svennevig, 2006, s. 42). Suomen koulutusjärjestelmä kuitenkin tarjoaa kaikille lapsille sukupuolesta riippumatta yhtäläiset oikeudet koulunkäyntiin ja yllättäen ongelmaksi onkin muodostunut poikien heikompi suoriutuminen koulussa, joka on havaittavissa PISA- testeistä ja OECD- raportista. Suomessa tilanne on erityisen huolestuttava, sillä 70 prosenttia huonosti menestyneistä oppilaista oli vuoden 2012 OECD- raportin mukaan poikia (OECD, 2019). Esimerkiksi Blair (2012) arvelee vanhempien odotusten vaikuttavan paljon siihen, miten erityisesti pojat suhtautuvat koulunkäyntiin ja koulussa suoriutumiseen. Keltikangas-Järvinen (2007, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009) tuo esiin omat havaintonsa temperamentin ja poikien huonon koulumenestyksen yhteydestä. Hänen mukaansa länsimaisen kulttuurin arvostamat temperamenttipiirteet, kuten hyväntuulisuus ja sopeutuvuus eivät auta poikia menestymään koulussa ja lisäksi vastakohtaiset temperamenttipiirteet, kuten ujous ja taipumus negatiiviseen mielialaan

toimivat selittäjinä poikien huonolle koulumenestykselle. Tyttöjen tulokset ovat täysin päinvastaiset, sillä tyttöjen huomattiin hyötyvän positiivisista piirteistä ja negatiivisilla piirteillä ei havaittu olevan selittävää merkitystä. Keltikangas-Järvisen mukaan koulun odotusten vastaiset temperamenttipiirteet siis aiheuttavat pojille enemmän hallaa kuin tytöille (Keltikangas-Järvinen, 2007, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009, s. 63).

4.3 Ikäero sisaruksia yhdistävänä ja erottavana tekijänä

Ikäeron vaikutusta sisarussuhteeseen tulee tarkastella eri näkökulmista. Tässä kappaleessa tarkastelen pientä ja suurta ikäeroa. Suuren ikäeron vaikutuksia tuon esille nuoremman ja vanhemman sisaruksen näkökulmista. Yleisesti voisi ajatella, että sisarusten välinen suuri ikäero aiheuttaa suhteen olevan lähellä lapsi- aikuinen- vuorovaikutusta. Rannikko (2008) kuitenkin huomauttaa, että tutkimukset korostavat sisarussuhteen muodostuvan ikäerosta huolimatta juuri sisarussuhteeksi, sillä yksilöiden välillä vaikuttaa leikkisämpi vuorovaikutussuhde kuin lapsi- aikuinen-suhteessa.

Rannikon (2008) tutkimuksen mukaan sisarusten välinen pieni ikäero (n. 2 vuotta) ilmenee moninaisena riitelystä hoivaamiseen. Paljon aikaa yhdessä viettävät sisarukset kasvavat huomattavasti läheisimmiksi kuin toisistaan paljon erossa olevat sisarukset. Rannikon mukaan sisarusten välisellä pienellä ikäerolla on lasten kasvun ja kehityksen kannalta paljon positiivisia vaikutuksia. Yhdessä varttuvat lapset hyödyntävät vuorovaikutuksessaan paljon jäljittelyä ja mallioppimista (Rannikko, 2008). Blair (2012) sen sijaan korostaa pienen ikäeron vaikutuksia yhteisten tarpeiden näkökulmasta. Hän tuo esille, kuinka samanlaiset tarpeet voivat aiheuttaa kilpailutilanteita sisarusten välille. Pieni ikäero tarjoaa lapsille kuitenkin leikkitoimin pitkäksi aikaa. Blairin mukaan kaikkein läheisimmiksi sisarussuhteiksi muodostuvatkin ne suhteet, joissa lasten välillä on pieni ikäero (Blair, 2012).

Pienen ikäeron vaikutukset korostuvat erityisesti kaksosuudessa. Parker ja Stimpson (2004) tuovat esille, että kaksosuudessa huomion jakamisella ja tasapuolisuudella on merkittävä vaikutus sisarusten keskinäisessä suhteessa. Kaksoset ovat hyvin alttiita konflikteille, sillä he jatkavat olemattoman ikäeronsa takia useimmiten saman ympäristön ja heidän tarpeensa pysyvät samanlaisina (Parker & Stimpson, 2004, s. 241- 254). Blairin (2012) mukaan kaksosten luonteen kehittymisessä tärkeintä on erottautuminen kaksosestaan. Erityisesti kaksosuudessa Darwinin eriytymisperiaate ilmenee vahvasti (Blair, 2012, s. 171).

Parker ja Stimpson (2004) tuovat esille, että suurella ikäerolla voidaan vähentää sisarusten välisiä ristiriitoja ja Blair (2012) korostaa sen johtuvan useimmiten sisarusten erilaisista tarpeista ja mielenkiinnonkohteista. Tutkimuksessaan Rannikko (2008) kuitenkin tuo esille, että suuresta ikäerosta huolimatta sisarusten välille voi muodostua lämmin ja vuorovaikutteinen suhde. Tässä tilanteessa suhteen laatu riippuu vahvasti vanhemman sisaruksen halusta hoivata nuorempaa (Rannikko, 2008).

Toisin kuin pienessä ikäerossa, sisarusten välillä oleva suuri ikäero näyttää Rannikon (2008) tutkimuksen mukaan vaikuttavan siihen, ettei nuorempi sisarus jäljittele vanhemman sisaruksen käyttäytymistä. Rannikko arvelee tämän johtuvan siitä, ettei nuorempi sisarus kykene identifioitumaan tarpeeksi vanhempaan sisarukseensa.

Tutkimusten mukaan vanhempi sisarus ei vaikuta hyötyvän suuresta ikäerosta merkittävästi. Suuri ikäero Rannikon (2008) mukaan sen sijaan vaikuttaa nuoremman sisaruksen kasvuun ja kehitykseen, sillä esimerkiksi vanhemman sisaruksen läsnäolo on tärkeää nuoremman lapsen sosiaalisen kehityksen kannalta. Vanhempi sisarus toimii tällöin myös tärkeänä henkilönä turvallisen kiintymyssuhteen rakentamisessa (Rannikko, 2008). Suuren ikäeron johdosta nuorempi sisarus voi Blairin (2012) mukaan saada vanhemmasta sisaruksestaan ikään kuin varahoivaajan ja huolehtijan.

Cicirelli (1994) huomauttaa, että teollistuneiden ja teollistumattomien maiden välillä on huomattavissa eroja lasten välisissä ikäeroissa. Teollistuneissa maissa lasten lukumäärä vaihtelee useimmiten kahdesta neljään lasta perheessä, kun taas teollistumattomissa maissa lasten lukumäärä on korkeampi. Vähäisen lapsimäärän myötä ikäerot usein kasvavat ja kun lapsia on paljon, ikäerot pienenevät. Cicirelli arvelee teollistumattomien maiden suuren lapsiluvun johtuvan tarpeesta saada perheeseen lisää apuvoimia. Teollistuneissa maissa sen sijaan huomio kiinnittyy työurien kehittämiseen ja ekonominen statuksen nostamiseen, jolloin suuri lapsiluku voisi olla hidasteena (Cicirelli, 1994, s. 14).

4.4 Sisaruksen erityisyys sisarusparven keskipisteenä

Tarkastelen tässä kappaleessa sisaruksen erityisyyttä sisaruuteen vaikuttavana tekijänä. Erityisyydellä tarkoitan yksilössä vaikuttavaa ominaisuutta, joka jollain tavoin erottaa hänet sisaruksestaan ja tekee hänestä erityisen. Tarkastelen aihetta tutkimusten kautta, joissa on tutkittu terveiden ja normaalin kehityskaaren läpikäyneiden sisarusten sekä perheen vanhempien suhdetta

lapsen ja sisarukseen, jolla on jokin vamma. Tutkimuksissa vammoina ja poikkeavuuksina tuodaan esille esimerkiksi kuulovamma, autismi sekä mielenterveyden sairaudet. Osassa tutkimuksista vamman laatua ei eritelty, jonka takia tarkastelen myös tekstissäni aihetta käyttäen yleistä termejä vamma, vammainen ja vammaisuus.

Sandersin (2004) mukaan suuri osa sisaruuteen ja vammaisuuteen liittyvistä tutkimuksista on painottunut tarkastelemaan sitä, miten vammaisuus vaikuttaa lapsen terveen sisaruksensa kehittymiseen. Tutkimus vammaisuuden vaikutuksesta sisarten väliseen suhteeseen on hänen mukaansa jäänyt toissijaiseksi (Sanders, 2004, s. 70). Tutkimuksista selviää kuitenkin, että vammaisuus vaikuttaa sisarussuhteeseen, näkemykseen sisaruudesta sekä terveen sisaruksen näkemiseen itsestään sisaruksena (Stalker ja Connors, 2004; Brody, 1996; Kowsalya 2019; Seligman, 1987). Stalkerin ja Connorsin (2004) mukaan erilaiset vammat vaikuttavat kokemukseen sisarussuhteesta. Vamma korostaa tunnetta vastuullisuudesta, sisarusten välisestä kilpailusta, stressistä ja optimismista (Stalker & Connors, 2004). Brody (1996) tuo esille tutkimuksensa kautta, että vammaisen lapsen sisarus saattaa kokea, että hänellä asetetaan tai hän itse asettaa itselleen ylimääräistä vastuuta ja velvollisuuksia. Väite perustuu Brodyn tutkimukseen, jossa tutkittiin terveen ja vammaisen lapsen muodostamien sisarusparien yhdessä vietetyn ajan sisältöä ja verrattiin sitä sisarusparien yhteiseen aikaan, jossa kumpikin olivat terveitä. Kummatkin sisaruspariryhmät viettivät päivässä yhtä paljon aikaa yhdessä. Kuitenkin sisaruspareissa, jossa oli vammainen lapsi, ajanviettotapa ja sisältö erosivat selkeästi toisesta ryhmästä. Aikaa käytettiin tällöin enemmän vammaisesta sisaruksesta huolehtimiseen ja hänen hyvinvointinsa varmistamiseen (Brody, 1996, s 182-183).

Martin Seligman (1987) esittää, että vammaisen lapsen läsnäolo voi perheessä aiheuttaa stressiä lapsen sisaruksille. Sisarukset voivat olla epävarmoja omasta asemastaan ja roolistaan vammaisen sisaruksensa hoitajina, he voivat kokea oman identiteettinsä uhatuksi ja kokea ulkopuolelle jättöä kavereiden toimesta sekä väärinymmärrystä koulussa. Vaikkakin yksilöt reagoivat hyvin eri tavoin, vihan, syyllisyyden, mielipahan ja häpeän tunteet ovat yleisesti raportoituja. Kokemus ylimääräisestä vastuusta ja huoli omasta identiteetistä voi korostaa näitä tunteita ja kulminoitua mahdollisina psyykkisinä ongelmina (Seligman, 1987).

Seligman (1987) sekä An, Kim ja Ha (2017) esittävät terveen sisaruksen epätoivotun käytöksen, mielipan ja lisääntyneen stressin johtuvan liian vähäisestä informaatiosta koskien vammaisen sisaruksen vammaa. Sisaruksilla voi olla haasteita hyväksyä vammaisen sisaruksensa käytös, mikäli he eivät ole tarpeeksi tietoisia vammasta ja siihen liittyvistä syistä ja oireista (Seligman,

1987; An, Kim & Ha, 2017). Stalker ja Connors (2004) tuovat esille tapauksia, joissa terveet sisarukset syyllistyivät vammaisen sisaruksensa henkiseen pahoinpitelyyn pilkkaamalla ja kiusaamalla, toisinaan myös väkivaltaisella käytöksellä. Edellä mainitun mukaan tämä voi olla yhteydessä siihen, ettei terve sisarus ole tietoinen vammaisen sisaruksensa vamman ominaisuuksista.

Vaikka lapsen vammaisuus vaikuttaa hänen sisaruksiinsa ja vanhempiansa, terveen lapsen kokemus sisarestaan on useimmiten positiivinen tai neutraali. Kowsalyan ja Shree Poojan (2019) tutkimuksessa, jossa tutkittiin tyypillisesti kehittyvien sisarusten asenteita kuulovammaista sisarustaan koskien, saatiin selville, että sisarukset suhtautuvat luonnollisesti tavallista huolehtivammin kuulovammaiseen sisarukseensa. Suhtautumisessa tarkasteltiin uskomuksia, tunteita, behavioraalisia taipumuksia ja yleistä tunnetta (Kowsalya & Shree Pooja, 2019). Stalkerin ja Connorsin (2004) tutkimuksessa sisarusten kuvaillessa vammaista sisarustaan, he esittivät kuvan hyvin tavallisesta sisaruksesta, joka ei eronnut heistä itsestä kovinkaan paljon. Kuvauksissa lasten väliset suhteet kuulostivat hyvin tyypillisiltä sisarussuhteilta, joissa on lämpöä, kiintymystä ja lojaalisuutta, unohtamatta pientä riitelyä, ärsyyntymistä ja kilpailua. Stalkerin ja Connorsin mukaan useimmat lapset eivät näe vammaista sisarustaan itseään kovin erilaisena (Stalker & Connors, 2004). Shiversin ja McGregorin (2019) tutkimuksessa selvisi, että sisarusten sijaan perheen vanhemmat osoittivat kokevan vähemmän optimismia ja enemmän vammaisen lapsen aiheuttavan negatiivisia vaikutuksia perheeseen. Vammaisen lapsen sisarukset eivät suhtautuneet eri tavoin vammaiseen sisarukseensa kuin muihinkaan sisaruksiinsa (Shivers & McGregor, 2019).

Parker ja Stimpson (2004) huomauttavat vielä, että veljen tai sisaren vamma, sairaus tai erityistarpeet eivät sinänsä vahingoita sisarussuhdetta. Vanhempien reagointi kunkin lapsen tarpeisiin näyttäytyy tärkeänä tekijänä ja tukee läheisen ja rakastavan sisarussuhteen muodostumista (Parker & Stimpson, 2004, s. 228). Blair (2012) tuo myös esille, että vamman laatu vaikuttaa paljon siihen, kuinka paljon ja miten vammaisen sisarus kykenee sisarustensa kanssa kommunikimaan ja olemaan vuorovaikutuksessa. Sisaruksen vamma vaikuttaa Blairin mukaan selkeästi muiden sisarusten luonteenpiirteisiin. Erityistarpeisen lapsen sisarukset oppivat pitämään huolta muista, kantamaan vastuuta, huomioimaan toisten tarpeet sekä luopumaan helposti omista eduistaan (Blair, 2012, s. 176).

4.5 Sisarussuhteen laatu merkittävänä tekijänä yksilön kehityksessä

Sisarussuhdetta on 1980-luvulta lähtien tutkittu myös sisarussuhteen laadun näkökulmasta. Läheisyyden ja kiintymyksen osoittaminen nähdään tekijöinä, joiden ajatellaan olevan sisarussuhteen laadussa merkittäviä (Sanders, 2004, s. 70.) Kennedyn ja Kramerin (2008) mukaan sisarussuhteen laatu säilyy suhteellisen pysyvänä koko elinkaaren ajan. He havaitsivat, että mikäli sisarussuhde on ollut lapsena kilpaileva ja täynnä ristiriitoja, on samoja piirteitä havaittavissa runsaasti myös aikuisiällä. Samoin he havaitsivat, että lämpimän ja toisiaan tukevan sisarussuhteen ominaisuudet siirtyvät jopa aikuisikään (Kennedy & Kramer, 2008).

Sisarussuhteen laadulla on nähty olevan merkittäviä vaikutuksia ihmisen hyvinvointiin ja käyttäytymiseen. Buist, Dekovic ja Prinzie (2013) havaitsivat tutkimuksessaan, että lämpimällä sisarussuhteella, jossa ilmenee vain vähän konflikteja, on yhteys lapsen hyvään ja toivotunlaiseen käyttäytymiseen. Myös Richmond, Stocker ja Rienks (2005) havaitsivat sisarussuhteen laadulla ja lämmöllä olevan positiivisia seurauksia. Heidän mukaansa laadukkaalla sisarussuhteella on suora vaikutus yksilön henkiseen hyvinvointiin ja vähäiseen masentuneisuuteen (Richmond, Stocker & Rienks, 2005).

Myös Rannikko (2008) on saanut samansuuntaisia tuloksia lämpimän sisarussuhteen ja positiivisen käyttäytymisen suhteesta. Rannikon tutkimuksen mukaan sisarusten sopusointuinen ja lämmin suhde sekä yhteensopivat luonteenpiirteet auttavat nuorempaa sisarusta kehittämään emotionaalisten taitojen lisäksi myös prososiaalisia taitoja ja myönteistä vuorovaikutusta. Prososiaalisilla taidoilla tutkimuksessa tarkoitetaan käyttäytymiseen liittyviä taitoja, joilla on positiivisia vaikutuksia. Riitaisalla ja etäisellä sisarussuhteella Rannikko huomasi tutkimuksessaan olevan juuri päinvastaisia tuloksia, sillä havaittavissa oli vain vähäistä prososiaalisten taitojen jäljittelyä (Rannikko, 2008).

5 Tulosten tarkastelu ja pohdinta

Tutkielmani kannalta yksi tärkeimmistä tarkastelluista tutkimuksista on Karbownikin ja Özekin (2018) tutkimus, jossa pyritään selvittämään sisarusten vaikutusta toistensa akateemiseen menestymiseen käyttäen apua regressioepäjatkuvuusasetelmaa. Tutkimuksen tulos vastaa suoraan tutkimuskysymykseeni *onko sisaruudella vaikutusta yksilön koulumenestykseen*. Karbownik ja Özek havaitsivat tutkimuksessaan, että perheen vanhemmat sisarukset voivat vaikuttaa hyvinkin paljon siihen, miten nuorempi sisarus menestyy koulussa. Vaikutusta nähtiin olevan erityisesti alemman tulotason perheissä, joissa sisaruuden vaikutukset voivat heijastua jopa yliopistopintoihin saakka (Karbownik & Özek, 2018).

Erilaisten sisaruuteen vaikuttavien tekijöiden tarkastelu mahdollisti saamaan vastauksia toiseen tutkimuskysymykseeni *miten erilaiset sisaruussuhteet vaikuttavat yksilön menestykseen koulussa*. Sisaruuden yksilöön vaikuttavat tekijät näkyvät yksilön persoonallisuudessa ja luonteenpiirteissä. Koulumaailmassa nämä piirteet heijastuvat oppilaan menestymiseen, joka riippuu valtaosin siitä, miten piirteet vastaavat ja sopeutuvat koulun odotuksiin. Keltikangas-Järvisen (2014) mukaan odotus siitä, miten tulee opiskella, on säilynyt samanlaisena koko koululaitoksen ajan. Hän tuo esille, kuinka erilaiset yksilön temperamenttipiirteet sopivat opetuksen tyyliin, ja kuinka paljon haasteita opetuksen tyyliin sopeutumattomat temperamenttipiirteet voivat yksilölle aiheuttaa (Keltikangas-Järvinen, 2014). Keogh (2003, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009) korostaa myös, että usein kouluarvosana heijastaa vahvasti opettajan asenteita ja odotuksia, sekä sitä kuinka hyvin oppilas kykenee niihin vastaamaan. Opettajan mieleisinä temperamenttipiirteinä Keogh näkee olevan sinnikkyuden, matalan intensiivisyyden, rauhallisuuden ja hyväntuulisuuden. Hänen mukaansa nämä piirteet edustavat opettajille oppilaiden kypsymystä, lahjakkuutta ja motivoituneisuutta (Keogh, 2003, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009).

Aiheeseen liittyvän kirjallisuuden perusteella esikoisuuden yksilölle tarjoamat piirteet vastuullisuus, ahkera luonne, hyvät kielelliset taidot ja itsensä ilmaisun taito näyttäytyvät täten piirteinä, jotka sopivat hyvin koulun odotuksiin. Koulussa menestymistä esikoisten kohdalla tukee myös vanhempien kannustus ja tuki, sekä paine, jonka avulla vanhemmat pyrkivät auttamaan lastaan suoriutumaan hyvin (Blair, 2012). Myös Chenin ja Gregoryyn (2009) tutkimuksen mukaan lapset, joiden vanhemmat kannustivat lapsiaan koulumenestykseen, saivat opettajilta koulussakin enemmän huolenpitoa. Tämän voidaan ajatella tukevan lapsen koulussa suoriutumista ja koulumenestymistä. Esikoisen asemaa korostaa myös Marja Walldenin (1992, teoksessa

Schönbeck, 2009, s. 208) tutkimus, jonka tutkimustuloksen mukaan ainoilla lapsilla sekä esikoisilla oli muita luokkatovereita korkeammat koulutodistukset.

Keskimmäisen lapsen kohdalla erityisiä koulumenetystä tukevia ominaisuuksia näyttävät tyypillisesti olevan hyvät sosiaaliset taidot, yhteistyökykyisyys, sovittelevuus sekä realistinen käsitys omista taidoista (Blair, 2012). Lahelman ja Gordonin (2003) mukaan koulun sisäiset hyvät ja turvalliset sosiaaliset suhteet ovat merkittävä osa oppimista. Kaulio ja Svennevig (2006) kuitenkin nostavat esille, että keskimäinen lapsi saattaa kuitenkin kohdata haasteita koulussa vastuuntuntoisuuden puutteen johdosta.

Koulussa kuopuksen tyypilliset piirteet saattavat olla ristiriidassa toistensa kanssa, jonka myötä koulumenetys ei ole taattu. Blair (2012) sekä Schönbeck (2009) listaavat tyypillisiksi kuopuksen ominaisuuksiksi ongelmanratkaisukyvyyn, luovuuden, rentouden ja kekseliäisyyden. Heidän mukaansa näitä koulumenestystä edistäviä tekijöitä kuitenkin voivat haastaa kuopuksen heikko vastuuntuntoisuus, epäjärjestelmällisyys, turhautuminen sekä vaikeus ymmärtää sisältöä sosiaalisissa tilanteissa (Blair, 2012; Schönbeck, 2009).

Ainoan lapsen kohdalla Blair (2012) korostaa vanhempien merkitystä siinä, millaiseksi yksilöksi lapsi kasvaa ja kehittyy sekä millaisia ominaisuuksia ja taitoja hän oppii ympäristöstään. Schönbeckin (2009) mukaan ainoalla lapsella kuitenkin usein ilmenee samoja ominaisuuksia kuin esikoisella. Hän tuo esille, että vertaamalla ainoaa lasta muihin syntymäjärjestyksen määräämin sisarusasemiin, ainoa lapsi näyttäytyy usein älyllisesti kehittyneempänä (Schönbeck, 2009). Blair (2012) tuo esille, että seuraamalla aikuisia ainoa lapsi oppii helposti järjestelmällisyyttä, josta tunnetusti on hyötyä koulussa suoriutumisessa. Samaan hengenvetoon Blair kuitenkin mainitsee, että älyllisesti taitavalla ainoalla lapsella vertaisryhmien ja sosiaalisten ristiriitatilanteiden puute saattaa kuitenkin aiheuttaa ongelmia koulussa ja näin ollen sosiaaliset tilanteet voivat tuntua hankalilta ja ikäisten kanssa viihtymisessä ainoa lapsi voi kohdata vaikeuksia (Blair, 2012).

Merkittävimpinä koulumenestykseen vaikuttavina sukupuolen tarkastelusta ilmenneinä tekijöinä näyttävät olevan yhteiskunnan, koulun ja opettajien arvot ja asenteet. Vallitsevat asenteet määrittelevät esimerkiksi sen, kenellä on oikeus käydä koulua ja minkälaisia vaatimuksia yksilölle asetetaan koulumenestyksen suhteen (Cicirelli, 1994). PISA-testien mukaan suomalaisten poikien koulumenestys on viime vuosina laskenut (OECD, 2019). Tutkimukset eivät kuitenkaan systemaattisesti kerro syitä huonontuneen koulumenestyksen taustalla. Keltikangas-Järvinen (2007, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009) kuitenkin nostaa esille, että temperamenttipiireet

näyttävät toimivat selittäjinä kyseiselle ilmiölle ainakin osittain. Hän on huomannut pojille tyyppisimpien temperamenttipiirteiden olevan haasteena koulussa suoriutumiselle enemmän kuin tytöille tyyppisten temperamenttipiirteiden (Keltikangas-Järvinen, 2007, teoksessa Keltikangas-Järvinen, 2009). Kuitenkaan johdonmukaista selitystä sille, onko sukupuolella merkitystä sisaruskokoonpanossa koulumenestyksen näkökulmasta ei ole saatu.

Tarkastelemani kirjallisuuden perusteella molemmat, suuri ja pieni ikäero voivat toimia koulumenestystä tukevinä tekijöinä. Pienen ikäeron positiiviset vaikutukset ilmenevät erityisesti jäljittelyn ja mallioppimisen kautta (Rannikko, 2008). Pienen ikäeron ja samanlaisten tarpeiden seurauksena lapset myös usein päätyvät ratkomaan kilpailu- ja ristiriitatilanteita, jotka voivat kehittää heidän sosiaalisia taitojaan ja kannustaa suoriutumaan paremmin kuin sisaruksensa (Blair, 2012). Suuresta ikäerosta Rannikon (2008) mukaan on hyötyä erityisesti nuoremmalle sisarukselle, joka voi jäljittelyn kautta oppia paljon vanhemmalta sisarukseltaan. Vuorovaikutuksen myötä vanhempi sisarus toimii erityisesti sosiaalisen kehityksen tukena, mikäli sisarussuhde on läheinen. Vanhempi sisarus voi näyttäytyä nuoremmalle myös tärkeänä henkilönä turvallisen kiintymyssuhteen näkökulmasta (Rannikko, 2008).

Sisaruksen erityisyydellä ei vaikuta olevan kovinkaan paljon negatiivisia vaikutuksia terveen sisaruksen koulumenestyksen kannalta. Erityisyys voi kuitenkin opettaa yksilölle vastuuntuntoisuutta ja erilaisuuden ymmärtämistä, mutta tekijät ovat hyvin riippuvaisia siitä, miten vanhemmat suhtautuvat lapsensa erityisyyteen ja tuovat sitä esille (Blair, 2012; Parker & Stimpson, 2004). Tiedon puute liittyen erityisyyden ominaisuuksiin voi lisätä väärinymmärryksen riskiä ja aiheuttaa erityisen lapsen sisaruksille epätoivottua käytöstä ja sosiaalisia ongelmia esimerkiksi kouluympäristössä (Seligman, 1987; An, Kim & Ha, 2017).

Tärkeimpänä tarkastelun kohteena voidaan kuitenkin pitää sisarussuhteen laadun merkitystä, sillä sen vaikutus on hyvin kokonaisvaltainen ja tarjoaa enemmän tietoa kuin yksittäinen esimerkiksi syntymäjärjestyksestä seuraava sisarusasema. Tutkimusten mukaan laadukkaana sisarussuhteen on huomattu tukevan yksilön toivotunlaista käyttäytymistä ja henkistä hyvinvointia (Buist, Dekovic & Prinzie, 2013; Richmond, Stocker & Rienks, 2005). Rannikko (2008) tuo esille, että sisarusten sopusointuisen ja lämpimän suhteen sekä yhteensopivien luonteenpiirteiden on myös huomattu auttavan nuorempaa sisarusta kehittämään emotionaalisten taitojen lisäksi myös prososiaalisia taitoja ja myönteistä vuorovaikutusta. Riittäisällä sisarussuhteella sen sijaan on huomattu olevan juuri päinvastaisia vaikutuksia, joista saattaa seurata haasteita yksilön tulevaisuudessa (Rannikko, 2008).

Olen tässä tutkielmassa esitellyt erilaisia sisarussuhteen tekijöitä, joilla on jonkinlainen vaikutus yksilön koulumenestykseen. Vaikka tekijät on tutkielmassa listattu järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi, täytyy ottaa huomioon, ettei mikään sisarussuhteen ominaisuus sataprosenttisen varmasti ilmene kaikilla kyseiseen sisarusasemaan kuuluvilla yksilöillä. On ensiarvoisen tärkeää myös huomioda, että kuten koulumenestystä tarkastelevassa kappaleessa toin esille, koulumenestys on monen asian summa ja sisarussuhteen merkitys saattaa näyttäytyä lopulta vain pienenä osatekijänä koulumenestyksen kokonaisuudessa. Tutkielmassani olen pystynyt tarkastelemaan sisarussuhteen koulumenestykseen vaikuttavia tekijöitä vain pintapuolisesti. Tämän takia tutkielman luotettavuuden kannalta täytyy mainita, ettei tämä tutkielma tarjoa kattavaa eikä lopullista vastausta sisarussuhteen merkityksestä.

Tutkielmani kuitenkin nostaa esille näkökulmia sisaruuden huomioonottamisen tärkeydestä. Jo johdanto- osiossakin tarkasteltu sisarussuhteen yksilön kasvuun ja kehitykseen vaikuttava merkitys nousee käsittelykappaleissa esille useiden eri näkökulmien kautta. Ei siis ole sisarussuhteenkaan kannalta yhdentekevää, millaisessa sosiaalisessa ympäristössä yksilö kasvaa. Kasvun ja kehityksen näkökulmasta kokonaisuus on kuitenkin ensisijaisen tärkeä. Erilaiset sisarussuhteen yksilöön vaikuttavat tekijät heijastuvat useimmiten vanhempien kautta. Vanhempien käyttäytymisellä, reagoinnilla ja suhtautumisella on suuri merkitys siinä, miten sisarussuhdetta ja sen ominaisuuksia perheessä tuetaan. Sisarussuhteen teoreettinen tarkastelu mahdollisti kokonaan monipuolisen kuvan sisaruuden ilmiöstä. Tarkastelun kautta ilmenee sisaruuden jatkuva ja kokonaisvaltainen luonne, joka vaikuttaa yksilöön koko elämänkaaren ajan.

Vähäinen tutkimus sisarussuhteen ja koulumenestyksen välisestä suhteesta aiheuttaa haasteita muodostaa konkreettisia keinoja koulumenestyksen tukemiseen sisarussuhteen avulla. Tämänhetkisen tutkimustiedon myötä pystytään vain muodostamaan käsityksiä siitä, miten sisarussuhde vaikuttaa yksilön ominaisuuksiin ja näin ollen tarkastelemaan yksilön kompetensseja koulussa suoriutumiseen. Syy- yhteyksiä olisikin aihetta tutkia enemmän ja järjestelmällisemmin, sillä tutkimustiedon valossa sisaruuden yksilöön vaikuttavat ominaisuudet vaikuttavat esimerkiksi yksilön tapaan oppia. Aiheesta herääkin kysymys, voitaisiinko koulumaailmassa edistää oppilaiden oppimista ja parantaa suorituksia hyödyntämällä apuna tietoa oppilaan asemasta ja ominaisuuksista sisaruksena tai ainoana lapsena.

Teoksessaan Blair (2012) arvuuttelee, millaisiin tehtäviin yksilö sisarusasemansa myötä hakeutuu. Esikoisen hän ajattelee hakeutuvan johtotehtäviin samoin kuin ainoan lapsen, keskimäi-

nen hänen mukaansa taas hakeutuu tehtäviin, joissa hän voi auttaa muita ja kuopuksesta kehkeytyy luova työn tekijä (Blair, 2012). Lopullista päätelmää aiheesta ei kuitenkaan voida muodostaa, sillä esimerkiksi nykypäivän tutkimus johtajuudesta tuo esille, että hyvin monenlainen johtajuus on mahdollista ja toivottavaa (Northouse, 2013). Sisaruussuhteesta aikuisuuteen saakka vaikuttavana tekijänä olisi kuitenkin tarpeellista saada lisää tutkimustietoa, jotta sisaruussuhteen merkityksestä voitaisiin muodostaa yhä kattavampi kokonaisuus. Tutkimustieto tällä hetkellä painottuu vahvasti lasten ja nuorten välisten suhteiden tarkasteluun, joka ei tarjoa tietoa suhteen merkityksestä pitkällä aikavälillä.

Yhteiskunnallisessa keskustelussa sisarusuhde ei nouse kovinkaan usein esille. Koulumenestys sen sijaan on saavuttanut pysyvän jalansijan sen heikentyneen olemuksensa myötä. Kirjoitusprosessin aikana 5.3.2019 Suomessa alkanut televisiosarja Supernanny Suomi on herättänyt ihmisten huomion ja tuonut esille tavallisten perheiden ongelmia ja tarjonnut muille perheille mahdollisuuden reflektoida omaa toimintaansa. Sarja tuo esille ilmiöitä sisaruussuhteen taustalla vaikuttavista tekijöistä ja korostaa erityisesti vanhempien merkitystä sosiaaliseen ilmapiiriin vaikuttavina tekijöinä. Vanhemmilla tarkastelun myötä näyttää olevan johtava rooli siinä, millaiseksi yksilöksi ihminen kehittyy. Koulumenestyksen taustalla kuitenkin vaikuttavat vahvasti ympäristön tarjoamat lähtökohdat, jotka määrittelevät tilanteen, josta yksilö lähtee ponnistamaan kohti onnistuneita suorituksia. Haluan nostaa esille kirjoitusprosessin aikana mieleeni tulleen ajatuksen siitä, että sisarusuhde näyttäytyy ikään kuin kakun kuorrutuksena, joka lisää kakkuun makua. Kakun koristeet, tulevaisuuden ihmissuhteet, kokemukset ja elämykset toimivat kakun koristeina ja viimeistelevät kokonaisuuden. Kakku itsessään ilman kuorrutusta ja koristeita on ihminen syntyessään, ja sellaisenaan kuvaa ihmisen olemusta ilman kokemusta sisaruussuhteen tarjoamista mahdollisuuksista. Kokoavasti tutkielman perusteella voidaan todeta sisaruussuhteen tarjoavan yksilölle vuorovaikutuksen kautta mahdollisuuksia kehittää omia sosiaalisia ja kognitiivisia taitoja.

Kaiken kaikkiaan tutkielmani aihe on merkityksellinen ja ajankohtainen. Vaikka sisaruussuhteen merkityksestä ei olla saatu yksiselitteistä vastausta koulumenestykseen vaikuttavana tekijänä, voidaan sen ajatella olevan yksilölle niin merkittävä, että teemaa on aiheellista tarkastella myös jatkossa. Koulumenestyksen tukemiseksi on yhteiskunnassa tarkasteltava ilmiötä kokonaisvaltaisesti myös oppilaiden näkökulmasta, sillä kuten tutkielmani osoittaa, sisaruussuhteen johdosta ihmisistä kehittyy hyvin yksilöllisiä ja erilaisia. Psyykkiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet tuleekin olla koulussa sellaiset, jotka tukevat kaikkia oppilaita.

Lähteet

- An, H., Kim, S., & Ha, J. (2017). A Phenomenological Study on Experience of People Who have Disabled Sibling. *International Information Institute (Tokyo). Information*, 20(3A), 1759-1767.
- Apter, T. (2007). *Sisarsolmu*. Helsinki: Arkki.
- Blair, L. (2012). *Esikoinen, keskimäinen vai kuopus? : miten syntymäjärjestys ohjaa elämää (suom. Soro, M)*. Helsinki: Minerva
- Bowlby, J. (1969). *Attachment* (Second ed.) Basic books.
- Brody, G. H. (1996). *Sibling relationships : their causes and consequences*. Norwood, N.J.: Ablex Pub. Corp.
- Chen, W., & Gregory, A. (2009). Parental Involvement as a Protective Factor During the Transition to High School. *The Journal of Educational Research*, 103(1), 53-62.
- Cicirelli, V. G. (1994). Sibling relationships in cross-cultural perspective. *Journal of Marriage and the Family*, 56(1), 7.
- Duckworth, A., & Seligman, M. (2005). Self-Discipline Outdoes IQ in Predicting Academic Performance of Adolescents. *Psychological Science*, 16(12), 939-944.
- Huhta-Hirvonen, R. Sisarusuhteet – menneessä ja tässä ajassa, *Perheterapia* 3/11, 27. Vuosikerta
- Karbownik, K., & Özek, U. (2018). Setting a Good Example? Examining Sibling Spillovers in

- Educational Achievement using Regression Discontinuity Design. *Journal of Labor Economics*, 32(4), 755-786.
- Kaulio, P., & Svennevig, H. (2006). *Sisaruus : rakkautta, vihaa, kateutta*. Helsinki ; Jyväskylä: Minerva.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2014). *Temperamentti ja koulumenestys*. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2009). *Temperamentti – persoonallisuuden biologinen selkäranka*. Teoksessa: Metsäpelto, R., Metsäpelto, R., Feldt, T., Vierikko, E., Keltikangas-Järvinen, L., Rantanen, J., . . . Pulkkinen, L. (2009). *Meitä on moneksi : persoonallisuuden psykologiset perusteet*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kennedy, D. & Kramer, L. (2008). Improving Emotion Regulation and Sibling Relationship Quality: The More Fun With Sisters and Brothers Program*. *Family Relations*. 57. 567 - 578.
- Kowsalya, D. N., & Shree Pooja, S. (2019). *Attitude of Typically Developing Sibling Towards Hearing Impaired Sibling*
- Lahelma, E., & Gordon, T. (2003). *Koulun arkea tutkimassa : yläasteen erot ja erilaisuudet*. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Landa, S., & Duschinsky, R. (2013). Crittenden's Dynamic–Maturational Model of Attachment and Adaptation. *Review of General Psychology*, 17(3), 326–338.
- Northouse, P. G. (2013). *Leadership : theory and practice* (6th ed ed.). Thousand Oaks: Sage.
- OECD. (16.4.2019). Haettu osoitteesta <http://www.oecd.org/pisa/>
- Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – Määräykset ja ohjeet 2014:96.

- Parker, J., Stimpson, J. (2004). *Sisarussuhteet : kilpailua ja rakkautta (suom. Jänisniemi, L., & Tuomi, S)*. Helsingissä: Otava.
- Pekkala, S. (2003). *Is little brother nothing but trouble? : educational attainment, returns to schooling and sibling structure*. Helsinki: Government Institute for Economic Research.
- Plutarkhos. (2005). *Hellien tunteiden kirja (suom. Sironen, E., & Vesterinen, S.)* Helsinki: Tammi.
- Rannikko, U. (2008). *Yhteinen ja erillinen lapsuus: sisarusten sosiaalistava merkitys*
- Rothbart, M., & Jones, L. (1998). Temperament, self-regulation, and education. *School Psychology Review*, 27(4), 479.
- Rothbaum, F., Rosen, K., Ujiie, T., & Uchida, N. (2002). Family Systems Theory, Attachment Theory, and Culture. *Family Process*, 41(3), 328-350.
- Sanders, R. (2004). *Sibling relationships : theory and issues for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Schönbeck, E. [Verkkodokumentti]. [Viitattu 27.2.2019]. Saatavissa: <https://www.elisabeth-schonbeck.se/>
- Schönbeck, E. (2009). *Vanhin, nuorin vai katraan keskeltä : miten paikka sisarussarjassa vaikuttaa elämääsi? (suom. Takkula, K)*. Helsinki: Kirjapaja.
- Seligman, M. (1987). *Adaptation of children to a chronically ill or mentally handicapped sibling*. CMAJ, VOL. 136.
- Shivers, C., & McGregor, C. (2019). Brief Report: Sibling Feelings Toward their Brother or Sister With or Without Autism or Intellectual Disability. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(1), 404-409.

Stalker, K., & Connors, C. (2004). Children's perceptions of their disabled siblings: 'she's different but it's normal for us'. *Children & Society*, 18(3), 218-230

Whiteman, S. D., McHale, S. M., & Soli, A. (2011). Theoretical Perspectives on Sibling Relationships. *Journal of Family Theory & Review*, 3(2), 124-139.